SHAHAR TURAR-JOY HUDUDLARIDA AVTOTURARGOHLARNI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA YECHIMLAR

Rasul Maxmadaliyevich Achildiyev
Samarqand davlat arxitektura-qurilish universiteti

ANNOTASIYA

Shaharlarda shaxsiy avtomashinalar sonining ortib borishi shahar ko‘chalari va yo‘llarida tirbandlik muammosini keltirib chiqardi, buning natijasida mavjud turar-joy binolari hovlilari va unga tutash hududlarda to‘xtash joylari yetishmasligiga olib keldi. Avtotransport vositalarining yo'l tarmog'ining qatnov qismida tartibsiz to'xtash omillaridan biri bu hovli va unga tutash hududlarning yuklanishidir. Ushbu maqolada olib borilgan tadqiqotlar natijasida mualliflar shahar aglomeratsiyasining turar-joy hududida to'xtash joylarini rivojlantirish uchun tizimli echimlarni taklif qilmoqdalar.

Kalit so‘zlar: avtotransport, shahar, avtoturargoh, yo‘l-transport infratuzil-masi, atrof-muhitning ifloslanishi.

KIRISH

Zamonaviy shaharlarning jadal sur'atlar bilan rivojlanishi avtotransport vositalari bilan chambar-chas bog'liq bo'lib, bu avtomobillar sonining ko'payishiga olib keladi va inson hayotining barcha jabhalariga o’z ta'siri o’tkazadi.

Jumladan: hararkat xavfsizligi, inson salomatligi, xizmat ko'rsatish, dam olish, kundalik ish faoliyati va boshqalar.

Shaharlarda aholining o’z shaxsiy transport vositalaridan foydalanish sonining ko'payishi nafaqat uning barcha ishtirokchilari uchun harakat xavfsizligi muammosini keltirib chiqaradi, balki transport vositalari uchun ham to'xtash joylarining yetarli darajada ta’minlanmaganligi bilan ham tavsiflanadi.

Shaharlarda avtotransport vositalari soni tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda, transport infratuzilmasining rivojlanishi esa orqada qolmoqda. Shu sababli, ko'p qavatli turar-joy binolari hovlilarida ham vaqtincha yoki mavsumiy saqlash (turishi) uchun mo’ljallangan avtoturargohlar alohida yoki qo’shib qurilgan, yerusti, yerosti yoki birlashgan bino, inshoot (bino yoki inshootning qismi) yohud maxsus ochiq maydonda to'xtash joylarining yetarli darajada emasligi muammosi mavjud. Shu boisdan, yo'l yoqasi va piyodalar uchun yo’laklar, yashil maydonlar zonasi va o'yin maydonchalari shahar aholisi uchun transport vositalarining to'xtash joylariga ya’ni yangi "qoidalar" ning amalga oshirilishiga aylandi va yo'l tarmog'ida avtomashinalarning tartibsiz to'xtab turishiga olib keldi, bu esa transport va piyodalar harakatini murakkablashtiradi,

maxsus transport vositalarini kechikishlarni oshiradi, muammoli transport holatini yaratadi. Bugungi kunda yangi turar-joy majmualarining qurilishi turli xil qiyofadagi avtoturargohlarni qurish nuqtai nazaridan tashkiliy va rejalashtirish yechimlarini diversifikatsiya qilish imkonini beradi va ko'pchilik aholini avtomobillari uchun to'xtash joyi bilan ta'minlash muammosini hal qilishi mumkin. Biroq, belgilangan avtoturargohga ega yangi turar-joy majmualarini qurish mavjud muammoni to'liq hal qila olmaydi, chunki bugungi kunda eski uy-joy fondi buning uchun hudud yo'qligi sababli to'xtash joylari bilan yetarli darajada ta’minlanmagan. Shunday qilib, zamonaviy sharoitlarda transport vositalari uchun kerakli miqdordagi avtoturargohlarni yaratish va rivojlantirish bo'yicha yechimlarni izlash muhim vazifadir.

Tadqiqot maqsadi: Avtoturargohlarni rivojlantirish orqali shaharlarning yo'l tarmog'idagi transport yukini kamaytirish va hovli hududlaridagi tirbandlikni qisman bartaraf etish bo'yicha tizimli yechimlarni takomillashtirishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Avtotransport vositalarini shaharning asosiy elementlaridan biri sifatida rivojlantirish, uning aholisining xavfsiz harakatlanishi va barcha transport vositalari bilan bog’liq bo'lgan ehtiyojlarini qondirish davlatimizning diqqat markazida bo’lib kelmoqda. Bir tomondan, har qanday shaharning transport tizimi aholi uchun hayot manbai bo'lib, transport xizmatlariga bo'lgan talabini qondirsa, boshqa tomondan, transportning ko'payishi bilan mavjud transport va yo'l tarmog'ining sig'imi o'rtasida qarama-qarshilik yuzaga keladi. Avtoulovlarning asossiz to'xtab turishi, undan ham yomon tomoni to'xtash joylarining etishmasligi piyodalar va transport vositalari harakatini tashkil etishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu masalalarni hisobga olib shuni aytish mumkinki, transport tizimining ajralmas qismi bo‘lgan avtoturargohlar shaharsozlik va yo‘l harakati mutaxassislari oldida turgan jiddiy muammodir.

Avtoturargohlar muammosi nafaqat Mamlakatimiz shaharlarida, balki butun dunyoda keskin masalalarga aylanib bormoqda.

Avtoturargohlarni tashkil etish va boshqarish bo'yicha fundamental qarorlar xorijiy mamlakatlar tajribasini hisobga olgan holda davlat, mintaqaviy va shahar darajasida qabul qilinishi kerak. Masalan, Fransiyada avtoturargoh xizmatlarini boshqarish muammolarini hal qilish davlat darajasiga ko’tarilgan. Avstriyada shaharlarda avtoturargohlarini tashkil qilishda takomillashtirilgan to'xtash qoidalari taklif qilingan.

So'nggi o'n yillikda shaharlarda transport vositalarining o'sishi yo'llarda tirbandlik muammosini keltirib chiqardi va mavjud to'xtash joylarining etishmasligiga olib keldi. Umuman

olganda, Mamlakatimizda 2024 yilning 1 yanvar holatiga ko’ra jismoniy shaxslarga tegishli bo‘lgan avtomobillar soni 4 020 744 tani tashkil etgan. Shunga ko‘ra, yengil avtomobillar soni har 1000 kishiga 98 tani tashkil etmoqda. Bu ko'rsatkich O’zbekiston shaharlarida, masalan, 586 ming kishilik Samarqand shahrida farq qiladi, viloyatda jismoniy shaxslarga tegishli bo‘lgan avtomobillar soni 417 165 tani tashkil etib, motorizatsiya darajasi har 1000 aholiga 276 ta avtomobilga yetdi. Va bu motorizatsiya darajasida "Turar joy, jamoat va dam olish maskanlarida avtoturargoxlarni xisoblashning normalari" ga mos kelmay qolmoqda.

Yo'l-transport infratuzilmasi o'tgan asrning o'rtalarida, ob'ektiv ravishda yo'l harakati uchun mutlaqo boshqacha sharoitlar mavjud bo'lgan paytda tashkil etilgan. Uyushtirilgan to'xtash joylari, avtoulovlarni saqlash joylari va joylari tizimini rivojlantirish avtoturargohning o'sish sur'atlaridan sezilarli darajada past.

Shaharlarda shaxsiy avtotransport vositalarini saqlash joylarini tashkil etish, to'xtash joylarini tashkil etish, transport vositalari va piyodalar harakatini tashkil etish masalasini bir necha bor ko'targanmiz. Ta'kidlanishicha, "bu muammolarga yechim topilmagani sababli, avtomobillar kunduzi shahar ko'chalarining qatnov qismida to'xtab qolib, allaqachon cheklangan o'tish qobiliyatini pasaytiradi". Munitsipalitet tomonidan avtoturargohlarni rivojlantirish bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlar transport vositalarining har yili sezilarli darajada oshishi bilan etarli emas. Bu muammo, ayniqsa, shaharning markaziy, janubi-sharqiy va g'arbiy qismlarida tirbandlik vaqtida keskinlashadi.

Shaharlarda motorizatsiyaning jadal jarayonlari avtoulovlarni to'xtash joyi uchun hovli maydonlaridan o'z-o'zidan foydalanishga olib keldi. Mamlakatimizning ko'pgina shaharlariga kelsak, Samarqand shahrida, ayniqsa, uning markaziy va "uyqu" mahallalarida individual avtotransportni saqlashning o'tkir muammosi mavjud. Turar-joy qurilishi uchun hovli maydonlari maydoni yo'qligi sababli, avtoulovlar shaharda qolmoqda. yo‘l tarmog‘ining qatnov qismining yon tomonlari, bu orqali transport harakati harakatiga to‘sqinlik qiladi. Turarjoy binolarining hovli hududlari (maysalar, bolalar maydonchalari, yashil maydonlar, yo‘laklar) avtoturargohga aylanib, aholi xavfsizligiga tahdid solib, ekologik holatni yomonlashtirmoqda.

Davom etayotgan motorizatsiya jarayoni shaharlardagi ekologik vaziyatni yomonlashtirmoqda va vaqt o'tishi bilan ekologik toza "yashil" shahar va uning aholisi atrof-muhitga, havo va tuproqning ifloslanishiga salbiy ta'sir ko'rsatish xavfiga duchor bo'lmoqda.

Shaharlarda transport vositalarini saqlash usuli, asosan, avtomobillarni erkin ochiq maydonda yoki ko'p qavatli binolarning hovlilarida saqlashdir. Ko'p qavatli uylarning aholisi

o'z mashinalarini, qoida tariqasida, yo'l bo'ylab, hovlilarda, ko'pincha yashil maydonlarda, shuningdek, birinchi qavatlardagi kvartiralarning derazalari ostida qo'yishadi. Aksariyat shahar hovlilarida to‘xtash joylarini tashkil qilish tahlili shuni ko‘rsatdiki, tartibsiz to‘xtab turgan avtomobillar maxsus transport vositalarining o‘tishiga to‘sqinlik qiladi: tez yordam, yong‘in va kommunal xizmatlar, shaxsiy qo‘riqlash.

Shaharlarda avtoturargohlarni tashkil etish sohasidagi vaziyatni baholar ekanmiz quyidagilarni alohida ta'kidlab o’tishimiz lozim: shahar hududidagi avtotransportlarni to'xtash joylari va vaqtincha saqlash ob'ektlarining mutlaq ko'p qismini markaziy bozor hududi, universitetlar, davlat muassasalari shuningdek, savdo va ko'ngilochar markazlar yaqinida tashkil etadi.

Avtoulovlarni turar-joy binolari bilan chegaralangan ichki hovli hududida va turar-joy binolarining tashqi konturi bo'ylab to'xtash mumkin. O'yin maydonchalari va yashil maydonlar, piyodalar yo'llari ko'pincha hovlilarda to'xtash joyiga aylanadi. Bu aholining noqulayliklari va bezovtalanishiga, bolalarning sayrga chiqishida hayot va sog'liq xavfsizligining pasayishiga, shuningdek, estetik ko'rinishining yomonlashishiga va hovlilarning ekologiyasining buzilishiga olib keldi (1-rasm).

1-rasm. Maysalar ustidagi avtoturargoh.

Hovlilarda o't qoplami buziladi, butalar quriydigan ko'rinishga ega, natijada tuproq degradatsiyasi sodir bo'ladi. Avtoulovlarning turar-joy binolariga kirish eshigi yaqinida joylashganligi tez yordam mashinalarining kasallarga, kommunal xizmat ko'rsatish va yong'inga qarshi xizmat xodimlariga o'tishiga to'sqinlik qilishi mumkin (3-rasm).

Ko’p qavatli turar-joy majmualarining hovli maydonlarini o'rganish tahlili natijasida turar-joy binolarining hovli maydonlari ichida va yaqinida transport vositalarining to'xtab turishi bilan bog'liq bir qator muammolar aniqlandi:

– fuqarolarning xavfsizligini pasaytirish;

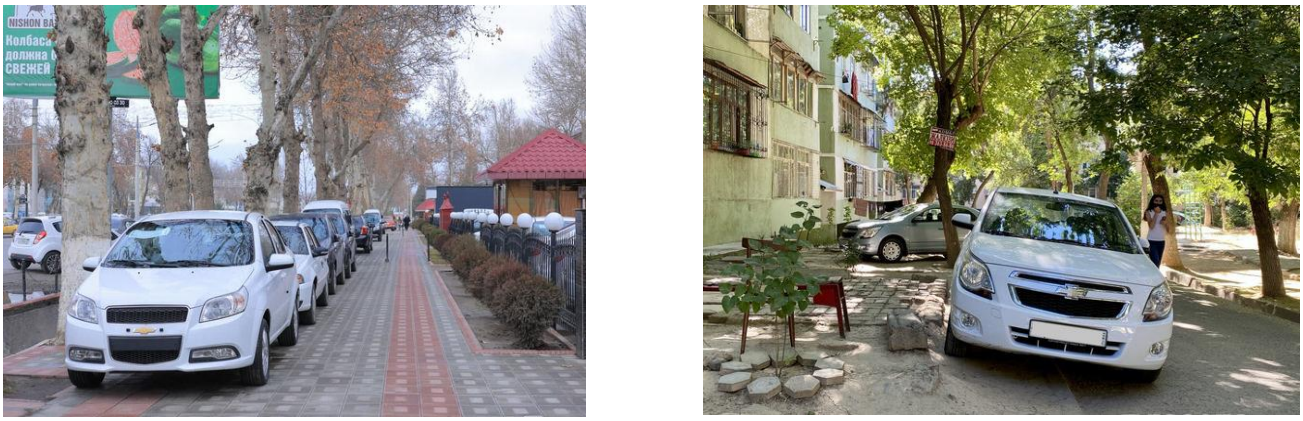
– hovli hududini obodonlashtirish darajasi va odamlarning yashash va dam olish joylarida qulaylik sharoitlarini pasaytirish;

– hovlilarning avtomashinalar bilan tiqilib qolishi va buning natijasida hovli hududidan maxsus avtomashinalarning (tez yordam, yordamchi transport vositalari) avariyaviy o‘tish imkoniyatining yo‘qligi;

– atrof-muhitning ifloslanishi, aholi salomatligiga salbiy ta'siri;

– piyodalar zonasining eskirishi, hovlilardagi landshaft va o'simlik qoplamining buzilishi;

– ko'p qavatli turar-joy binolari yaqinidagi yo'lda to'xtab qolgan avtomobillar tufayli shahar ko'chalarining o'tkazuvchanligining pasayishi.

2-rasm. Piyodalar va piyodalar o'tish joylarida avtoturargohlar.

3- rasm.Turar-joy binolariga kirish va kirish joylari yaqinidagi avtoturargohlar.

Shu bois uzoq muddatli va qisqa muddatli rivojlanish nuqtai nazaridan shaharning yo‘l-transport infratuzilmasini, odamlarning hayot sifatini, atrof-muhit holatini yaxshilash, yo‘l harakati xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha yechimlar zarur. Yo'l tarmog'ining transport yukini kamaytirish, yo'l infratuzilmasini yaxshilash va shahar aglomeratsiyasi hududida barcha ishtirokchilar uchun harakat xavfsizligini ta'minlash muammosini hal qilishning quyidagi yo'llari mumkin :

1. Strategik (davlat darajasida):

– ko’p qavatli binolarni qurish bo'yicha barcha loyihalarda aholining yakka tartibdagi engil avtomashinalar bilan ta'minlanganlik darajasidan kelib chiqqan holda jihozlangan to'xtash joylari bo'lishi kerak.

– mavjud turar-joy binolari yaqinida avtoturargohlarni tashkil etish muammosini hal qilishning eng samarali usuli - bu to'xtash joylari uchun bepul shahar maydonlaridan foydalanish.

2. Taktik:

– to‘xtash joylari sonini ko‘paytirish, shahar hududidagi mavjud avtoturargohlarda ko‘p pog‘onali yer usti to‘xtash joylari turi bo‘yicha markazlashtirilgan avtoturargoh tizimini tashkil etish;

– to'xtash joylarida (yashil maydon, bolalar maydonchasi) bo'lmagan avtomashinalarni uchastka komissiyalari tomonidan majburiy nazorat qilish;

– bo'sh joylar mavjudligini ko'rsatadigan intellektual qurilmalar bilan jihozlangan mobil ilova orqali ma'lumot bilan ta'minlangan avtomatik to'xtash tizimlari;

– mavjud qo'shni hududlarni mexanizatsiyalashgan to'xtash joylari bilan tartibga solish.

Shaharlarimizda avtoulovlarni to'xtash joyi bilan bog'liq mavjud muammolar mavjud qo'shni hududlarga ega uy-joy fondining ko'p qismi sovet davrida har bir uyga 5-10 ta mashinadan qurilganligi sababli yuzaga keldi. Bu turar-joylarda avtomashinalarni vaqtincha saqlash uchun ochiq to'xtash joylarini tashkil etish to'g'risidagi me'yoriy hujjatdan kelib chiqadi, bu mavjud shaxsiy avtomashinalar parkining 25 foizi miqdorida.

Zamonaviy shaharsozlik sharoitida to'xtash joylari soni Shaҳarsozlik normalari va qoidalarining 19-ilovasiga muvofiq tartibga solinadi, qulaylik darajasi bo'yicha turar-joy binosining turiga qarab, ya'ni to'xtash joylari soni ularning soniga bog'liq. Normativ-huquqiy bazada loyiha shartlari, avtomobillarni to'xtash joylari (saqlash) joylashuvi ko'rsatilgan. Yuqoridagi hujjatlar, xususan, ko'p qavatli turar-joy majmualarini qurish nuqtai nazaridan , mintaqadagi avtoulovlar darajasini hisobga olgan holda, avtoturargohlarni tashkil etish shartlarini aks ettirmaydi. Shaharlardagi "Turar joy, jamoat va dam olish maskanlarida avtoturargoҳlarni ҳisoblashning normalari" asosida 2 xonadonga 1 ta avtomobil uchun motorizatsiya darajasidan kelib chiqqan holda avtomobillarni saqlash joylari ajratilgan.

Shunday qilib, yangi turar-joy binolarini (majmualarini) qurish jarayonida SHNQ 2.07.01-03 da ko'rsatilgan shartlar ishlab chiquvchi uchun minimal talablar bo'lishi kerak. Turar-joy majmuasidagi har bir ko'p qavatli bino uchun to'xtash joylari sonini aniqlashda majburiy

talab, agar u me'yoriy hujjatlarda ko'rsatilganidan oshsa, ma'lum bir shahardagi motorizatsiya darajasini hisobga olishni taklif qilamiz.

Yo‘l tarmog‘ining qatnov qismini turgan avtomobillardan ozod qilish muammosini hal qilish uchun turar-joy binosi, ma’lum bir mikrorayon, shahar miqyosida samarali avtoturargoh tizimini yaratish zarur, deb hisoblaymiz. Ushbu tizim quyidagilarga asoslanishi kerak:

– turar-joy hududida va UDS yo'lida to'xtab turgan transport vositalari to'g'risidagi statistik ma'lumotlar;

– shahardagi avtomashinalar darajasini hisobga olgan holda hovlilarda zarur bo'lgan to'xtash joylari sonini hisoblash;

– hovli hududida avtomobillar uchun to'xtash joylarini joylashtirish modellarini yaratish.

XULOSA

Shaharlar aglomeratsiyasi hududida yengil avtomobillarning doimiy o'sishi asta-sekin turar-joy hovlilaridan foydalanish darajasining oshishiga olib keldi, qo'shni hududlarning yo'l tarmog'ida katta transport yukini keltirib chiqardi. Shaxsiy foydalanish uchun transport vositalari sonining o'sishi va kelajakda yo'l infratuzilmasini rivojlantirish o'rtasidagi nomuvofiqlik yo'l tarmog'ining har bir uchastkasida o'tkazish qobiliyatini pasaytirish muammosini mahalliylashtirishga olib kelishi mumkin.

Shahar ko'chalari va yo'llarining transport yukini kamaytirish muammosi-ning taklif etilayotgan yechimi shaharda avtotransport darajasini hisobga olgan holda to'xtash joylarini rivojlantirishdan iborat.

REFERENCES

1. SHNK 2.07.01-03. “Urban planning. Planning and development of urban and rural settlements. "

2. Achildiyev, R. M., & Otabekova, D. (2022). Yirik shaharlarda transport muammolarini hal etishda xorijiy tajribalar. Academic research in educational sciences, 3(11), 496-502.

3. Ачилдиев, Р. М., Каримова, З. З., & Фозилова, Ш. Р. (2023). МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПЛАНИРОВОЧНОГО РЕШЕНИЯ" КРАТКОСРОЧНЫХ" АВТОСТОЯНОК. PROBLEMS OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION (SCIENTIFIC TECHNICAL JOURNAL), 1(2), 700-703.

4. Eshatov, I. K., & Achildiyev, R. M. (2023). PLACEMENT OF COMMERCIAL AND DOMESTIC SERVICE COMPLEXES TAKING INTO ACCOUNT NATURAL AND CLIMATIC

REGIONS IN THE REGIONS OF UZBEKISTAN. JOURNAL OF ENGINEERING, MECHANICS AND MODERN ARCHITECTURE, 80-86.
5. Maxmadaliyevich, A. R., & Payzullayevna, S. N. (2023). Experimental Studies of Brick Masonry on Climatic Action Impacts. Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science, 2(4), 69-73.
6. YER OSTI MAKONIDAN AVTOTURARGOHLAR UCHUN FOYDALANISH.Тенденции и перспективы развития городов Сборник международной научно-практической конференции Ташкент-2023 стр.105-107.